

УДК 658.87:351.862.6
DOI: 10.60022/2(6)-31S

Повещенко Максим Едуардович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-науковий Інститут управління, економіки та бізнесу
ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом», Україна

Poveshchenko Maksym

PhD Student

Educational and Scientific Institute of Management, Economics and Business

Interregional Academy of Personnel Management, Ukraine

ORCID: 0009-0007-4845-9039

ОЦІНКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті досліджено сучасний стан та динаміку розвитку роздрібної торгівлі України у 2020–2025 рр. як ключового сектора внутрішнього споживчого ринку. Визначено основні трансформаційні тенденції та виклики, зумовлені кризовими явищами, воєнними діями, порушенням логістичних ланцюгів і нестабільністю споживчих настроїв. На основі статистичних даних проаналізовано зміни у структурі товарообороту, зокрема домінування великих торговельних мереж та юридичних осіб, розвиток онлайн-каналів збуту, зростання ролі високовартісних і технологічних сегментів поряд із збереженням провідних позицій продовольчих товарів. Виявлено вразливість галузі до зовнішніх шоків, особливо у 2022 р., а також тенденцію до швидкого відновлення та адаптації у 2023–2024 рр. Обґрунтовано, що роздрібна торгівля виконує не лише економічну, а й соціальну та стабілізаційну функції, забезпечуючи доступність товарів першої необхідності, підтримку бюджетних надходжень та створення робочих місць. Зроблено висновок про необхідність розроблення стратегій диверсифікації каналів збуту, посилення конкурентоспроможності малого бізнесу та інтеграції цифрових технологій з урахуванням європейських стандартів розвитку ритейлу.

Ключові слова: роздрібна торгівля, товарооборот, ритейл, торговельні мережі, споживчий ринок, конкурентоспроможність, онлайн-торгівля, трансформація економіки, підприємства роздрібної торгівлі, витрати.

ASSESSMENT OF THE FUNCTIONING OF RETAIL TRADE DURING THE PERIOD OF MARTIAL STATE

Abstract. The article examines the current state and dynamics of the development of retail trade in Ukraine in 2020–2025 as a key sector of the domestic consumer market. The main transformational trends and challenges caused by crisis phenomena, military operations, disruption of logistics chains, and instability of consumer sentiment are identified. Based on statistical data, changes in the structure of trade turnover are analyzed, in particular, the dominance of large retail chains and legal entities, the development of online sales channels, the growth of the role of high-value and technological segments along with the preservation of the leading positions of food products. In 2022, the vulnerability of the retail industry was manifested under the influence of several large-scale external shocks. First of all, the key factor was the military operations on the territory of Ukraine, which caused the destruction of trade and logistics infrastructure, the temporary occupation of some regions, the closure of stores, and the reduction of retail space. The second critical factor was the disruption of logistical supply chains - disruptions in transport, fuel, import supplies and port operations, which made it impossible to provide retail chains with stable supplies of goods. An important shock was also the decline in the purchasing power of the population, caused by inflation, rising unemployment, mass displacement of the population and a decrease in household incomes. The situation was additionally complicated by the energy crisis and power outages, which limited the ability of retail facilities to operate and increased business operating costs. The combination of these factors led to a sharp reduction in the physical volume of retail turnover and a decline in business activity. It is substantiated that retail trade performs not only economic, but also social and stabilization functions, ensuring the availability of essential goods, supporting budget revenues and creating jobs. The conclusion was made about the need to develop strategies for diversifying sales channels, strengthening the competitiveness of small businesses, and integrating digital technologies, taking into account European standards for retail development.

Keywords: retail trade, turnover, retail, retail chains, consumer market, competitiveness, online trading, economic transformation, retail businesses, costs.

Постановка проблеми. Роздрібна торгівля в Україні є однією з ключових складових внутрішнього споживчого ринку, адже забезпечує безпосередній зв'язок між виробниками та кінцевими споживачами, формує попит і суттєво впливає на соціально-економічний розвиток держави. Проте сучасні трансформаційні процеси, зумовлені кризовими явищами, воєнними діями, порушенням логістичних ланцюгів та нестабільністю споживчих настроїв, створюють для цього сектору низку викликів. Незважаючи на стійку тенденцію зростання обсягів роздрібногo товарообороту у 2020–2024 рр., спостерігається значна чутливість ринку до макроекономічних і безпекових факторів, що проявилось у різкому спаді показників у 2022 році.

Крім того, структурні зміни у роздрібній торгівлі – зростання частки організованих торговельних мереж, розвиток онлайн-каналів збуту, посилення ролі високовартісних і технологічних сегментів – вимагають від підприємств адаптації бізнес-моделей до нових умов конкуренції. Водночас зберігається висока концентрація товарообороту у великих мережах, що створює додатковий тиск на малий та середній бізнес, обмежуючи їхні можливості для розвитку.

Таким чином, актуалізується потреба у комплексному дослідженні динаміки та структури роздрібногo торгівлі, визначенні факторів, що зумовлюють її зростання або стагнацію, а також у розробленні стратегічних підходів до підвищення стійкості та конкурентоспроможності цього сектору в умовах нестабільності та трансформації економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що сучасний стан і проблеми функціонування бізнесу в умовах війни вже стали предметом численних досліджень вітчизняних науковців, в тому числі і роздрібногo торгівлі, всеодно ця тематика зберігає високу актуальність. Це пояснюється необхідністю системного аналізу тенденцій розвитку роздрібногo торгівлі та бізнесу взагалом у умовах нестабільності та пошуку дієвих механізмів адаптації. Відчинянні науковці переймаються цим питанням, а саме: Т.О. Мурована [1]. Є.В. Редзюк [2]. О.О. Більовська [3], Р.Г. Майстро [3]. М.О. Сулима [4], О.О. Казак [4]. О.В. Черниш [5], Ю.В. Курилюк [5]. В.М. Коломієць [5]. Н.В. Томчук-Пономаренко [5] та А.М. Савчук [5], І.І. Каліна [6], Н.М. Шуляр [6].

Ураховуючи безпрецедентність подій 2019-2023 рр. та відсутність досвіду підтримки підприємництва в умовах одночасного впливу пандемії та війни, що призвели до масових банкрутств і руйнування бізнесу всіх форм власності, актуальним залишається подальше проведення комплексних досліджень, спрямованих на пошук нових шляхів підтримки та розвитку підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу. Роздрібна торгівля – одна з ключових складових внутрішнього споживчого сектору: вона забезпечує населення товарами повсякденного попиту, формує доходи бізнесу, створює робочі місця. Роздрібна торгівля в Україні має ключове значення для економіки, адже забезпечує безпосередній зв'язок між виробниками та кінцевими споживачами, формує споживчий попит і впливає на динаміку внутрішнього ринку. Вона є одним із найбільших роботодавців, створюючи робочі місця як у містах, так і в сільських громадах, та стимулює розвиток малого і середнього бізнесу через інтеграцію у ланцюги постачання. Роздрібна торгівля виступає важливим чинником наповнення державного та місцевих бюджетів через податки й збори, а також є індикатором соціально-економічного стану суспільства, оскільки відображає рівень купівельної спроможності населення та зміни в його споживчих настроях. У сучасних умовах вона виконує ще й стабілізаційну функцію, забезпечуючи доступність товарів першої необхідності, підтримуючи логістичні канали в умовах кризи та воєнних ризиків, а також сприяє розвитку цифрових технологій і омніканальних форматів, що наближає Україну до європейських стандартів ритейлу. Через високу частоту транзакцій і широку присутність по території, сектор роздрібногo торгівлі є важливим каналом для розповсюдження товарів і формування попиту на різні категорії товарів [6].

Під час війни та складної економічної ситуації сектор роздрібногo торгівлі демонструє стійкість та гнучкість, адаптуючись до змін у споживанні та логістиці. Роздрібний товарооборот підприємств роздрібногo торгівлі у 2020-2024 роках представлено в табл. 1

Таблиця 1

Роздрібний товарооборот підприємств роздрібногo торгівлі у 2020-2024 роках

Показники	Роки				
	2020	2021	2022	2023	2024
Оборот роздрібногo торгівлі (наростаючим підсумком) ² , млн.грн	7345319,3	8850813,7	8651574,2	11393782,3	13461554,9
Індекс фізичного обсягу обороту роздрібногo торгівлі, відсотків	1292,3				

Продовження таблиці 1

до попереднього місяця		1213,3	1182,8	1223,3	1209,2
до відповідного місяця попереднього року		1337,7	955,2	1435,5	1344,1
до відповідного періоду попереднього року		1325,5	1064,4	1255,6	1386,3
Роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі (юридичних осіб) (наростаючим підсумком), млн.грн	5324579	6415620,9	6004755,2	7665272,7	9368139,3
Індекс фізичного обсягу роздрібного товарообороту, відсотків	1291,6				
до попереднього місяця		1212,7	1182,1	1220,2	1212,2
до відповідного місяця попереднього року		1335,8	919,3	1394,1	1393,1
до відповідного періоду попереднього року		1326,3	1015,9	1218,8	1436,8

Примітка: 1 – дані наведено без урахування тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії; 2 – включає дані щодо роздрібного товарообороту підприємств (юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців), основним видом економічної діяльності яких є роздрібна торгівля.

Джерело: [9, 10]

Аналіз динаміки роздрібного товарообороту підприємств роздрібної торгівлі України у 2020–2024 рр. свідчить про стійку тенденцію зростання, незважаючи на вплив кризових та нестабільних факторів економічного середовища. Загальний оборот роздрібної торгівлі (наростаючим підсумком) зріс з 7 345 319,3 млн грн у 2020 р. до 13 461 554,9 млн грн у 2024 р., що означає приріст майже на 83,2 % за п'ятирічний період. Аналогічно, роздрібний товарооборот юридичних осіб збільшився з 5 324 579 млн грн до 9 368 139,3 млн грн (+76 %). Це свідчить про активне зростання як у всьому секторі, так і серед організованих форм торгівлі, при збереженні вагомій ролі юридичних осіб у структурі ринку (близько 69–71 % від загального обороту).

Індекси фізичного обсягу показують, що зростання відбувалося не лише за рахунок інфляційних факторів, а й у реальному вимірі: Іо відповідного періоду попереднього року для всього обороту у 2024 р. показник склав 1386,3 % (проти 1325,5 % у 2021 р.), а для юридичних осіб — 1436,8 % (проти 1326,3 % у 2021 р.).

Падіння спостерігалось лише у 2022 р., коли індекс для всього обороту знизився до 1064,4 %, а для юридичних осіб — до 1015,9 %, що відображає вплив воєнних дій, логістичних порушень та зниження споживчої активності.

Індекси до попереднього місяця зберігають значення вище 1180–1220 %, що вказує на поступове відновлення споживчої активності після кризових періодів. Індекси до відповідного місяця попереднього року у 2024 р. сягнули 1344,1 % (загальний оборот) та 1393,1 % (юридичні особи), що є підтвердженням прискорення темпів реального зростання торгівлі.

Позитивний тренд: стабільне збільшення обсягів та індексів фізичного обсягу з 2023 р. свідчить про адаптацію роздрібної торгівлі до нових умов і розширення внутрішнього ринку.

Чинники зростання: часткова стабілізація економіки, розвиток онлайн-торгівлі, зростання попиту на товари першої необхідності та адаптація логістичних ланцюгів.

Вразливість: падіння у 2022 р. підкреслило залежність від макроекономічної та безпекової ситуації, що вимагає стратегій диверсифікації каналів збуту та підвищення гнучкості бізнес-моделей.

Роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі за п'ять місяців 2025 року представлено на рис. 1.

Рис. 1. Роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі за п'ять місяців 2025 року
Джерело: [9, 10]

На рис. 1. відображає співвідношення між загальним оборотом роздрібної торгівлі та роздрібним товарооборотом юридичних осіб у 2025 році.

Оборот роздрібної торгівлі (усі форми господарювання) становить 9 863 434,0 млн грн. Обороти юридичних осіб — 6 912 98,9 млн грн.

Частка юридичних осіб у загальному обсязі роздрібної торгівлі — близько 70 %. Решта 30 % припадає на фізичних осіб-підприємців (ФОП), індивідуальних продавців та інші форми торгівлі.

Домінування юридичних осіб свідчить про значну роль організованих роздрібних мереж у формуванні внутрішнього споживчого ринку. Сегмент ФОП залишається помітним і виконує важливу функцію, особливо у дрібнооптовій та спеціалізованій торгівлі, а також у регіонах із менш розвинутою торговельною інфраструктурою.

Структура продажів вказує на високий рівень концентрації товарообороту в руках великих та середніх торговельних компаній, що може мати як переваги (масштаб, стандарти якості, інвестиційна привабливість), так і ризики (менша гнучкість у кризових умовах, конкуренційний тиск на малий бізнес). Співвідношення свідчить, що ринок роздрібної торгівлі в Україні має високий рівень інституціоналізації, однак зберігає простір для розвитку малого бізнесу, який здатен забезпечити регіональне насичення товарів та швидку адаптацію до змін попиту [7, 8].

У 2023 році роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі України продемонстрував суттєве зростання порівняно з 2022 роком — з 872,1 млрд грн до 1 211,9 млрд грн, що становить приріст на 38,9 %. Найбільшу питому вагу у структурі товарообороту зберігає роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах (51,2 %), з яких основну частку формують продажі продуктів харчування, напоїв і тютюнових виробів (45,0 %). Значну роль відіграє також торгівля іншими товарами в спеціалізованих магазинах (21,4 %), де найбільшими сегментами є фармацевтичні товари (11,9 %) та інші неживані товари (6,0 %). У 2023 році відчутно зросла частка торгівлі автомобілями та іншими автотранспортними засобами, яка збільшилася з 4,3 % у 2022 році до 6,2 %, а загалом сектор торгівлі автотранспортними засобами, їх деталями та ремонтом зріс із 4,5 % до 6,6 % у загальній структурі. Роздрібна торгівля паливом зменшила відносну частку з 15,1 % до 12,5 %, незважаючи на зростання абсолютних обсягів, що може бути пов'язано зі швидшим розвитком інших сегментів. Також зафіксовано помітне зростання у сфері торгівлі інформаційним і комунікаційним устаткуванням (понад 64,1 млрд грн, 5,3 % підсумку) та у продажах одягу, взуття, косметики та товарів культурного призначення, що свідчить про поступове відновлення споживчого попиту на непродовольчі товари. Поряд із цим у статистиці з'являється окремий сегмент роздрібної торгівлі поза магазинами, зокрема через Інтернет і поштові замовлення (0,5–0,6 % загального обсягу), що вказує на посилення ролі електронної комерції у структурі ринку. Загалом у 2023 році структура роздрібної торгівлі змістилася у бік зростання високовартісних і технологічних сегментів, з одночасним збереженням домінування продовольчої групи товарів, що відображає як процеси економічного відновлення, так і зміни в споживчих пріоритетах.

Висновки. Проведений аналіз динаміки та структури роздрібної торгівлі в Україні у 2020–2025 рр. засвідчив, що цей сектор, незважаючи на вплив кризових та воєнних факторів, зберігає стійкість і здатність до адаптації. Загальний оборот зріс майже вдвічі за п'ятирічний період, а показники індексів фізичного обсягу підтверджують не лише інфляційне, а й реальне зростання споживчої активності. Падіння 2022 року підкреслило

вразливість торгівлі до зовнішніх шоків, проте вже у 2023–2024 рр. сектор продемонстрував швидке відновлення та активізацію споживчого попиту.

Структура ринку свідчить про домінування великих торговельних мереж та юридичних осіб (приблизно 70 % обороту), що формують основу організованої торгівлі, водночас зберігається важлива роль малого бізнесу та ФОП у забезпеченні регіональної доступності товарів і розвитку спеціалізованих сегментів. Тенденції 2023–2024 рр. показують посилення ролі високовартісних і технологічних сегментів (автотранспорт, фармацевтика, електроніка, онлайн-торгівля) при збереженні домінування продовольчої групи, що свідчить про диверсифікацію попиту та поступову модернізацію ринку.

Таким чином, роздрібна торгівля України виконує не лише економічну, а й соціальну та стабілізаційну функцію, забезпечуючи доступність товарів першої необхідності, підтримуючи бюджетні надходження та створюючи робочі місця. Подальший розвиток галузі потребує стратегій диверсифікації каналів збуту, інтеграції цифрових технологій, посилення гнучкості бізнес-моделей та підвищення конкурентоспроможності малих підприємств у контексті загальноєвропейських тенденцій розвитку ритейлу.

Література

1. Мурована Т.О. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. Економіка та суспільство. 2023. Вип.47. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49>.
2. Редзюк Є.В. Стан, проблеми і чинники гальмування розвитку бізнес-активності в Україні. Стратегія економічного розвитку України.2022. Вип.51. С.35–49.<https://doi.org/10.33111/sedu.2022.51.035.049>.
3. Більовська О., Майстро Р. Особливості підприємницької діяльності в умовах воєнного стану в Україні. Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Економічні науки. 2023. No2. С.50–54. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2023.2.50>.
4. Казак О.О., Сулима М.О. Трансформація бізнесу в Україні за рік війни. Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій.2023. No1(11). С.140–150. <https://doi.org/10.32750/2023-0111>.
5. Черниш О., Курилюк Ю., Коломієць В., Томчук-Пономаренко Н., Савчук А. Стратегічні пріоритети розвитку економіки України в умовах воєнного часу: відповідь на сучасні виклики. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики.2023. No3(50).С.282–297. <https://doi.org/10.55643/fcaptr.3.50.2023.4079>.
6. Каліна І.І., Шуляр Н.М. Особливості розвитку бізнес-середовища малого підприємництва в Україні в період пандемії COVID-2019 . Вчені записки Університету КРОК.– К.: КРОК. – 2022. – Вип. 3(67). – С. 18-25. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67>
7. Братусь Г.А., Мазур Ю.В., Каліна І.І. Удосконалення інноваційного механізму забезпечення конкурентоспроможності торговельних підприємств. Інвестиції: практика та досвід. № 22 (2024) с.13-17. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.22.13>
8. Мурована Т.О. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49>
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL:<https://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Експрес-оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Аналітичний звіт. Київ: Програма розвитку ООН в Україні. 2022. 77 с. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-10/UA_Rapid_Assessment_of_War_on_MSMEs_in_Ukraine_0.pdf

References

1. Murovana, T. (2023). Domestic entrepreneurship under the conditions of marital state: main trends and methods of support. [Vitchyzniane pidpriemnytstvo v umovakh voiennoho stanu: osnovni tendentsii ta metody pidtrymky] Economy and Society, 47. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49>.
2. Redziuk, Ye. (2022). State, problems and factors inhibiting the development of business activity in Ukraine. [Stan, problemy i chynnyky halmuvannia rozvytku biznes-aktyvnosti v Ukraini] Strategy of Economic Development of Ukraine, 51, 35–49. <https://doi.org/10.33111/sedu.2022.51.035.049>.
3. Bilovska, O., & Maistro, R. (2023). Features of business activity under the conditions of martial law in Ukraine. [Osoblyvosti pidpriemnytskoi diialnosti v umovakh voiennoho stanu v Ukraini] Bulletin of the National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”. Economic Sciences, 2, 50–54. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2023.2.50>.
4. Kazak, O., & Sulyma, M. (2023). Business transformation in Ukraine during the year of war. [Transformatsiia biznesu v Ukraini za rik viiny] European Scientific Journal of Economic and Financial innovation, 1(11), 140–150. <https://doi.org/10.32750/2023-0111>.
5. Chernysh, O., Kuryliuk, Yu., Kolomiets, V., Tomchuk-Ponomarenko, N. & Savchuk, A. (2023). Strategic priorities for the development of Ukraine’s economy in wartime conditions: a response to modern challenges. [Stratehichni

priorytety rozvytku ekonomiky Ukrainy v umovakh voiennoho chasu: vidpovid na suchasni vyklyky] Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 3(50), 282–297. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.4079>.

6. Kalina I.I., Shulyar N.M. Peculiarities of the development of the business environment of small businesses in Ukraine during the COVID-2019 pandemic. [Osoblyvosti rozvytku biznes–seredovyscha maloho pidpriemnytstva v Ukraini v period pandemii COVID-2019 .] Academic notes of the KROK University. - Kyiv: KROK. - 2022. - Issue 3(67). - P. 18-25. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67>

7. Bratus G.A., Mazur Y.V., Kalina I.I. (2024) Improving the innovation mechanism for ensuring the competitiveness of commercial enterprises. Investments: practice and experience [Improving the innovation mechanism for ensuring the competitiveness of commercial enterprises]. No. 22 pp. 13-17. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.22.13>

8. Murovana T.O. Domestic entrepreneurship under martial law: main trends and methods of support [Vitchyzniane pidpriemnytstvo v umovakh voiennoho stanu: osnovni tendentsii ta metody pidtrymky]. Economy and Society. 2023. Issue 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49>

9. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua.9.InformationAgen>

10. Express assessment of the impact of the war on micro, small and medium enterprises in Ukraine (2022) Analytical report. Kyiv, United Nations Development. Program in Ukraine. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-10/UA_Rapid_Assessment_of_War_on_MSMEs_in_Ukraine_0.pdf (accessed 05 February 2024). (in Ukrainian).